

Nekoliko misli o mogućem podrijetlu naziva *Vlah*

Marko Pijović

Even though the question of the origin of the term „Vlach“ has usually been linked with the foreign influences on Slavic languages, the author, mostly relying on the observations of linguists, and Slavic (as well as Indo-European) lexical and mythological data, suggests a different explanation of the etymology of the mentioned term. He rejects the majority of the existing interpretations, which are considered generally accepted by Croatian historiography, and attempts to find the possible answers in the cultural and linguistic heritage of the Slavic peoples.

Mogućom etimologijom pojma *Vlah* povjesničari su se, bar što se hrvatske historiografije tiče, najčešće bavili usputno, zadovoljavajući se uglavnom ranije znanim zamislima i tumačenjima, koja su poznata povijesnoj znanosti već desetljećima, pa i dulje. Na istom su pak planu lingvisti i filolozi, te uopće slavisti, uspjeli doći do nešto zanimljivijih i potpunijih tumačenja, no nažalost, čini se da hrvatska historiografija nije u nekoj značajnijoj mjeri njihovome doprinosu posvećivala pažnju.

Budući da je tako, u ovome ću kratkom radu pokušati iznijeti neka opažanja o mogućem podrijetlu termina *Vlah* koja se razlikuju od shvaćanja velikog dijela autora koji se bave tzv. „vlaškom tematikom“, a pri tome ću se dijelom oslanjati i na interpretacije pojedinih znanstvenika koji su u svojim istraživanjima jezičnih i mitskih ostataka (staro) slavenskoga svijeta došli do izvjesnih zaključaka za koje mislim da mogu biti od koristi pri razmatranju fenomena koji je ovdje u središtu pažnje.

Uobičajena tumačenja podrijetla pojma *Vlah*

Za početak valja navesti neka shvaćanja o podrijetlu ovoga pojma koja se u literaturi često susreću, odnosno koja se uzimaju kao najizglednija. Prema vjerojatno najčešćem tumačenju, termin *Vlah* bio bi slavenski pojam kojim se označavalo romansko, tj. romanofono stanovništvo. Uglavnom se drži da isti potječe od germanske riječi *Walha* kojom su neka germanska plemena navodno označavala jednu od njima susjednih keltskih skupina, preciznije, misli se da je riječ o germanskoj izvedenici imena keltske/galske zajednice poznate pod nazivom *Volcae*.¹ Ujedno se uzima da se, kako se keltsko stanovništvo rimske

¹ Victor A. FRIEDMAN, „The Vlach Minority in Macedonia: Language, Identity, Dialectology, and Standardization“, *Slavica Helsingiensia*, 21., 2001., 26.–27.; Nikola VUKČEVIĆ, „Etimologija pojma „Vlah“ i njegova razna značenja“, *Predmet i metod izučavanja patrijarhalnih zajednica u Jugoslaviji*, Titograd/Podgorica, 1981., 318.; „Wallachians, Walloons, Welschen etc.“ (http://www.orbilat.com/General_Survey/Terms--Wallachians_Walloons_Welschen_etc.html, bez datuma zadnje promjene). Vrijedi navesti kako je u antici zabilježena još

Galije dijelom postupno romaniziralo, i spomenutom pojmu *Walha* polako ‘pomicalo’ značenje, te da je taj pojam postajao oznakom i za Romane, odnosno za romanizirano, te uopće romanofono stanovništvo.² Pretpostavlja se da je do Slavena taj pojam, moguće u obliku *walha* (možda od starovisoko-njemačkog *Walh* ili *Walah*),³ stigao posredstvom Germana,⁴ da bi nešto kasnije, ovaj put posredstvom Slavena,⁵ stigao i do drugih (Slavenima susjednih) jugoistočno-europskih zajednica.

Unatoč svemu gore navedenom, vrlo je važno imati na umu činjenicu da je zapravo germanski pojam *Walh*, dakle pretpostavljeni prethodnik slavenskome pojmu *Vlah*, izvorno naprosto označavao *stranca*.⁶

Još bih se kratko zadržao na već spomenutim keltskim Volcima (*Volcae*).⁷ Ferdo Šišić recimo, smještao je pojavu imena *Vlasi* (tj. *Volhi*) kod Slavena u antiku. On je naime mislio kako su se keltski *Volki* (kako ih on naziva), tj. Volci (odnosno *Volcae*), doselili sve do u Zakarpaće, gdje su po njemu već ranije bili stigli germanski Bastarni, zagospodarivši tamošnjim slavenskim skupinama.⁸ Bastarni su, prema Šišiću, Volke nazivali *Walhos* (sing. *Walh*), pa bi upravo od tog bastarnskog naziva za spomenutu keltsku zajednicu nastalo i ime *Volhi* kod Slavena, te bi onda u kasnijim razdobljima Slaveni to ime prenijeli na svoje romanizirane južne i jugozapadne susjede, kao i na Romane uopće.⁹

I Petar Skok mislio je da je *Vlah* posuđenica iz germanskoga jezika, iznoseći pretpostavku da su Slaveni *jedino na dunavskom limesu mogli prvi put upotrijebiti taj naziv za Romane*, navodeći da germanski pojam *Walhos potječe od imena keltskoga naroda, srodnog*

barem jedna zajednica vrlo slična imena, koja je živjela u današnjoj Italiji, jugoistočno od Rima (i koja je možda govorila jezikom koji je bio srodan oskansko-umbrijskom). Radi se o italiskim *Volscima*. Dakako, ostaje pitanje jesu li spomenuti keltski *Volcae* sami sebe tako nazivali (*autonim*), ili su ih tako imenovali drugi (*egzonim*). Moguće da je njihov naziv za sebe bio bliži obliku **Wolkā-*, a da je *Volcae* latinizirani oblik njihova imena – vidjeti u: Don RINGE, „Inheritance versus lexical borrowing: a case with decisive sound-change evidence“ (<http://languagelog.ldc.upenn.edu/nll/?p=1012>, zadnji put mijenjano 13. siječnja 2009.). Valja još dodati i kako postoji shvaćanje da su keltski *Volcae* i italiski *Volsci* možda bili kakvi dalji ‘srodnici’ (Henri HUBERT, *The Rise of the Celts*, Mineola, New York, 2002., 155.).

² „Wallachians, Walloons, Welschen etc.“

³ Isto; Petar SKOK, „Vlah“, *Enciklopedija Jugoslavije* (dalje: EJ), sv. 8., Zagreb, 1971., 514.–515.; P. SKOK, „Vlah“, *Etimologijski riječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* (dalje: ER), knj. 3., Zagreb, 1973., 609.

⁴ *Германи зову Келте и Римљане Walh (множ. Walhas) ... отуда долази словенски назив за Романе Влах (руск. Волохъ), у множ. Власи* (Konstantin JIREČEK, *Istorija Srba I – Politička Istorija do 1537. godine*, Beograd, 2006., 37.).

⁵ Kod južnih Slavena javljao se npr. u obliku, *Vlah/Vlasi*, ili *Vlakhi*; kod istočnih Slavena npr. u obliku *Volokhi*, ili rus. *Voloh*, tj. *Волохъ*; a kod zapadnih (npr. u poljskom jeziku) u obliku *Wlochy* (*Wloch*), pa i *Woloch*, ili npr. (u češkom i slovačkom jeziku) *Valach*. („Wallachians, Walloons, Welschen etc.“; P. SKOK, „Vlah“, EJ, 515; N. VUKČEVIĆ, „Etimologija pojma „Vlah“ i njegova razna značenja“, 315.)

⁶ D. RINGE, „Inheritance versus lexical borrowing: a case with decisive sound-change evidence“; T. J. WINNIFRITH, *The Vlachs: The History of a Balkan people*, London, 1987., 1.; Zef MIRDITA, „Vlasi, polinomičan narod“, *Povijesni Prilozi*, 33., 2007., 256.; Z. MIRDITA, „Pokušaj rasvjetljavanja i rješavanja problema fenomena „planinskih“ odnosno „pastirskih“ socijalnih struktura Balkana“, *Povijesni Prilozi*, 12., 1993, 298. (bilješka 54.). Jasno, s vremenom je izgleda spominjani pojam u Germana postao oznakom prevenstveno za *Kelte*, odnosno *Gale*, te *Romane*, tj. za govornike tzv. keltskih, te romanskih govora: dakle, za neke konkretne *strance*, a ne više za koncept *stranosti*, odnosno *drugosti*, što je izvorno označavao.

⁷ Za još podataka o keltskim *Volcae* vidi natuknicu „Volcae“, *The Nordic Languages – An International Handbook of the History of the North Germanic Languages*, sv. 1., Berlin – New York, 2002., 578.–579.

⁸ Ferdo ŠIŠIĆ, *Povijest Hrvata u vrijeme narodnih vladara*, Zagreb, 1925., 189.

⁹ Isto

starim Galima, Cezarovih Volcae, grč. Ουολκαι koji su stanovali u blizini Germana dok su još boravili u indoevropskoj pradomovini blizu Baltika.¹⁰ Isti je autor držao da je, kad su se Kelti u Galiji poromanili i zaboravili svoj keltski jezik ... i postali jednaki Latinima, stari germanski naziv za njih ostao ... i prenijet je na sve Latine, upravo kao i Vlah kod Slavena.¹¹

Gustav Weigand također je vjerovao da je pojam Vlah, odnosno neki tome sličan pojam, došao do Slavena germanskim posredovanjem, preciznije, mislio je da su ga Goti donijeli na donji Dunav u III. st., te da su ga onda po svom dolasku u te krajeve Slaveni od njih i preuzeli.¹²

Uz ovu „germansku“ teoriju, koja je najčešća u literaturi, možda još vrijedi spomenuti i nešto drugačije pretpostavke, poput npr. one koju je iznio Šafarik, koji je mislio da su u почетку Словени исто као и Германи под овим појмом подразумевјевали човјека келтскога поријекла, odnosno da su Slaveni poznavali Kelte;¹³ kao i zanimljivo Miklošičevo shvaćanje prema kojem ријеч Влах односно Волох долази од словенскога глагола волочить односно Влѣкъ, što znači vući, na u посредном смислу означава номада, тј. човјека који нема стално мјесто боравка.¹⁴

U svakom slučaju, može se reći kako se kod mnogih, ako ne i većine autora koji su se doticali ove teme, pojam Vlah kod Slavena uglavnom objašnjavao utjecajem germanskih populacija od kojih bi Slaveni taj pojam navodno preuzeli u ovom ili onom razdoblju starije povijesti, odnosno kao posuđenica koja je iz drugih jezika našla put do Slavena.

Stari Slaveni: Perun i Veles/Volos

Sada se u najkraćim crtama želim osvrnuti i na jednu dimenziju pitanja etimologije imena Vlah za koju imam dojam da je nerijetko bila zanemarivana od povjesničara, te da ju se uglavnom nije uključivalo u pretpostavke o mogućem podrijetlu i uporabi tog pojma kod Slavena. Prije toga valjalo bi navesti neke informacije iz slavenske mitologije koje će kasnije biti od koristi.

Iz pregleda staroslavenske mitologije poznato nam je da su rani Slaveni, među mnogim bogovima i božanstvima, poznavali i kult boga pod imenom Volos/Veles,¹⁵ koji je među inim, bio bog stada, tj. stoke.¹⁶ A osim kao stočni bog, u staroslavenskoj mitologiji

¹⁰ P. SKOK, „Vlah“, *EJ*, 515.

¹¹ Isto. Vidjeti i: P. SKOK, „Vlah“, *ER*, 609.

¹² N. VUKČEVIĆ, „Etimologija pojma „Vlah“ i njegova razna značenja“, 316.

¹³ Isto

¹⁴ Isto, 318.

¹⁵ Bez obzira na neke ranije sumnje (Louis LEGER, *Slovenska Mitologija*, Beograd, 1984. 99.–100.; Vitomir BELAJ, *Hod kroz godinu: Pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*, Zagreb, 2007., 85–86.) izvjesno je da su imena Volos i Veles istoznačnice, odnosno da su označavala istoga slavenskog boga (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 84.–88.; Roman JAKOBSON, „The Slavic God Velesъ and His Indo-European Cognates“, *Selected Writings: Contributions to Comparative Mythology. Studies in Linguistics and Philology*, sv. 7., The Hague: Mouton, 1985., 33.).

¹⁶ Natko NODILO, *Stara vjera Srba i Hrvata*, Split, 1981., 381.; L. LEGER, *Slovenska Mitologija*, 97. Vrijedi odmah dodati i da je po primitku kršćanstva kod Slavena, boga Velesa kao zaštitnika stoke zamijenio sv. Vlasije, odnosno sv. Blaž (B. A. USPENSKI, „Филологические разыскания в области славянских древностей“ (http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/usp/03.php, bez datuma zadnje promjene); Radoslav KATIČIĆ, *Božanski boj – Tragovima svetih pjesama naše pretkršćanske starine*, Zagreb/Mošćenička Draga, 2008., 131.–132.), čije se ime, osim spomenutih oblika, kod Slavena javlja još i kao: sv. Vlaho, sv. Vlasij, sv. Vlas (npr. kod Srba je Vlasovdan praznik svetoga Vlasija, koji se 11. (24.) veljače praznuje zbog stoke, i tada

Volos je također figurirao i kao Perunov (među inim, Perun je i vladar *Reda*) suparnik koji uvodi *Nered*, tj. *kaos* (a ujedno je i ljubavnik Perunove žene Mokoše), te kao praslavenski bog mrtvih,¹⁷ odnosno gospodar podzemnoga svijeta.¹⁸

Za ovo razmatranje zanimljiva su nam i ranosrednjovjekovna svjedočanstva poput onih iz *Nestorove Kronike*,¹⁹ odnosno *Kyivskog ljetopisa*,²⁰ koja sadrže prijepise mirovnih pogodbi između Bizantinaca i Rusa iz X. st., a u kojima se spominju upravo Perun i Volos. Tu se Volos spominje kao *skotij bog*, što naravno ne mora isključivo značiti *boga stoke*, jer *skotij* može značiti i *stoka*, *marva*, *blago*, no u širem se smislu može koristiti i kao pogrdna oznaka u značenju recimo *prostak*, *grubijan*, *podlac*; a također valja reći kako je u srednjovjekovnom ruskom pojam *skot* još mogao označavati i *novac*, odnosno *imetak*.²¹

Osim toga, iz analize bi se spominjanih ugovora između starih Rusa i Bizantinaca moglo zaključiti kako je Perun, uvjetno rečeno, percipiran kao bog (tj. zaštitnik) ruskoga kneza i njegove pratnje,²² dok bi Volos bio smatran za boga (odnosno zaštitnika) kneževih podanika, tj. seljaka.²³ U svakom slučaju, možemo govoriti o Perunu kao metafizičkom

se priprema poseban kolač namijenjen volovima). Pritom svakako valja podsjetiti i na to da su nam balkanski *Vlasi* poznati prije svega kao *stočari*. Ovo treba imati na umu radi onoga što će se dalje u radu spominjati. (Detaljnije o Volosu/Velesu, njegovim raznim funkcijama, te brojnim atributima koji su mu pripisivani, vidjeti i u: Roman ZAROFF, „Organized Pagan Cult in Kievan Rus’. The Invention of Foreign Elite or Evolution of Local Tradition?“, *Studia Mythologica Slavica*, 2., 1999., 60.-62.; Sreten PETROVIĆ, *Srpska Mitologija – Sistem Srpske Mitologije*, knj. 1., Niš, 1999.)

¹⁷ V. BELAJ, isto, 55., 60.

¹⁸ R. KATIČIĆ, *Božanski boj*, 149. Na ovome mjestu potrebno je upozoriti i na još jednu, za kasnije razmatranje bitnu informaciju. Kod starih je Rusa, u Jaroslavlju recimo, postojao hram boga *Volosa*, a za obrede je bio zadužen poseban žrec, tj. svećenik: *Naziv pak takvog svećenika*, волхв < вълхвъ, *poznat i iz drugih ruskih vrela, čini se kao da je u etimološkoj vezi s imenom boga Volosa (Волосъ)*... (R. KATIČIĆ, isto, 127.; R. KATIČIĆ, „Ljuta Zvijer“, *Filologija*, 49., 2007., 82.-83.).

¹⁹ L. LEGER, *Slovenska Mitologija*, 58.; N. NODILO, *Stara vjera Srba i Hrvata*, 382.

²⁰ V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 65. U pitanju je *Kyivski ljetopis*, tj. *Kyvska kronika*, odnosno njena redakcija zvana *Povest vremenih let*, tj. *Povijest prošlih vremena* (Isto, 66., bilješka 1.). Taj se najstariji ruski ljetopis ponekad javlja i pod nazivom *Nestorova Kronika*, jer se drži da je njen pisac bio kijevski monah Nestor: „Povest Vremenih let“ (http://www.imwerden.de/pdf/povest_vremennyx_let.pdf, bez datuma zadnje promjene).

²¹ V. BELAJ, isto, 66. Uostalom, i u hrvatskome riječ „*blago*“ označuje i *imetak* (Isto.). Osim što je za *Volosa/Velesa* značajno da su uz njega vezivane rogate životinje (dakle *stoka*), *blago*, ali i podzemlje, interesantno je i to što se kod nekih slavenskih naroda očuvao žetveni običaj da se snop žita poveže u neku vrstu ‘amuleta’ koji bi štitiio žetvu, i donosio blagostanje i plodnost, što se nazivalo „vezivanjem Velesove brade“; a u nekim su južnoslavenskim jezicima prisutne indikativne fraze kao što su „puna šaka brade“, ili recimo „primiti boga za bradu“, što svakako podsjeća na navedene slavenske običaje vezane za žito, te vjerojatno predstavlja ostatke predkršćanskih vjerovanja o stjecanju bogatstva uz božju pomoć. Za ponešto o poljoprivrednim praksama starih Slavena, kao i običaju „vezivanja“, tj. „vrtenja“ Velesove brade, vidjeti: R. KATIČIĆ *Božanski boj*, 162.-172.; Isti, *Ljuta Zvijer*, 111.-118.; Jan PERKOWSKY, *Vampires of the Slavs*, Cambridge, 1976., 94.; Aleksandrina CERMANOVIĆ-KUZMANOVIĆ, Dragoslav SREJOVIĆ, *Leksikon religija i mitova drevne Evrope*, Beograd, 1992. – dijelovi ove publikacije objavljeni su i na internetu: „Religija i mitologija Starih Slovena“ (http://www.rastko.rs/antropologija/slovenska_mitologija.html, bez datuma zadnje promjene).

²² Iako se ranije, zbog takvog tumačenja zaključivalo kako je možda Perun bio izvorno nordijski bog (preslikač Thora) kojeg bi Varjazi (Rusi) donijeli sa sobom u Rusiju i nametnuli pokorenim Slavenima, a Slaveni mu tek dali slavenski naziv (staroslav. Перунъ – grom, munja) i pritom zadržali svog starog boga *Volosa* (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 71.-73.), kasnije je ipak dokazano kako ta teza nije održiva, i kako su stari Slaveni poznavali boga pod imenom Perun, i to bez skandinavskog utjecaja na njihov mitološki svjetonazor (Isto, 73.-75.).

²³ V. BELAJ, isto, 66., 68. *Rusi prisižu na dva boga, Peruna i Volosa, jedan je bog kneza i njegove vojničke družine, drugi seljaka, jedan kažnjava smrću oružjem, drugi opakim boleštinama ... jedni su s knezom, drugi pod njim; jedni su vojnici, drugi seljaci; jedni prisižu na Peruna, boga svojega, drugi na Volosa, boga seljačkog imetka, blaga* (Isto, 68.-69.). Budući da su Perun i Volos suprotstavljeni, i kao dva principa, ali čini se i u smislu podijele tadašnjeg ruskog društva, Perunov kip bio je povišenim mjestima, a Volosov na nižim, uz rijeku recimo. Tako

‘principu’ koji je suprotstavljen Volosu (a u konkretnom ruskom primjeru možda i kao o vrhovnom bogu drugačijeg (dakle vladajućeg) društvenoga sloja unutar samog ruskog društva).

Etimološke ‘kombinacije’

Ovdje treba reći kako je staroslavenski izraz *volhov* u nekim slavenskim jezicima označavao (ili čak još uvijek označava) *čarobnjaka*,²⁴ pa i maga, vrača, i mudraca.²⁵ No kod južnih se Slavena vremenom taj oblik čini se izgubio, ili možda čak transformirao u oblik kakav je recimo i *Vlah* (ovo je dakako moja spekulacija),²⁶ kroz vrijeme izgubivši prvotno značenje, dok je kod Rusa izgleda očuvan (npr. kao *volhv*), pa su neki južnoslavenski narodi za označavanje *čarobnjaka* preuzeli također ruski oblik „volšebnik“.²⁷ A potrebno je upozoriti i na sasvim izvjesnu etimološku vezu između *Velesa/Volosa* i staroslavenskog *vlъxvъ* ili *vlъxvъ* (starorus. *vlъhvъ*) kao oznake za magiju, čarobnjaštvo, i sl.²⁸

Belaj proširuje ranije spomenutu ‘opreku’: *Perun*/knez, vojnici, oružje, gore – *Volos*/podanici, seljaci, stoka (blago), dolje; te priključuje navedenom i sljedeću: *Perun*/hum, gora, suho – *Volos*/voda, rijeka, mokro (Isto, 69.–71. Za spomenute opreke vidjeti i: Vitomir BELAJ, Goran Pavel ŠANTEK, „Paški sveti trokut“, *Studia Ethnologica Croatica*, 18., 2006., 165.). Ovdje treba dodati i Belajevo opažanje vezano za toponime koji sadrže ime *Volos/Veles* kod južnih Slavena: *Može se uočiti da svi leže u nizini, uz vodu*; tako npr. spominje i *grad Veles u Makedoniji na Vardaru*, nad kojim se nalazi *brdo s vrhom koje se zove Sv. Ilija* (a dobro nam je poznato vezivanje Peruna sa sv. Ilijom u južnih Slavena – op. M. P.), dodajući kako i u *Hrvatskoj imamo, ne tako daleko od vrha „Perun“ na Učki, gradić „Volosko“ dolje uz more* (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 87.–88.). Za još neke takve toponomastičke primjere na hrvatskom području, a koji imaju nedvojbeno staroslavensku mitološku podlogu, vidjeti u: R. KATIČIĆ, *Božanski boj*, 285–326.; dok opširniji prikaz, za područje čitave bivše Jugoslavije, vidi i u: S. PETROVIĆ, *Srpska Mitologija – Mitološke Mape*, knj. 2., Niš, 2000.

²⁴ R. JAKOBSON, „The Slavic God Velesъ and His Indo-European Cognates“, 45.–46.; K. JIREČEK, *Istorija Srba I*, 95. (vidjeti i bilješku 28. na toj stranici).

²⁵ Na ovome mjestu valja ponoviti (vidi bilješku 18. ovog rada) da su se Volosovi svećenici/zreci zvali *Volhvi* (sing. *Volhv*).

²⁶ Vezano za spomenuti pojam *Volhov*, korisno je sjetiti se nekih slavenskih verzija imena „Vlah“: *Volh*, *Volhi*, *Volloh*, itd. (A zanimljivo je i da se u bugarskom jeziku za čarobnjaka i mudraca koristi oblik *vlъхва* (*vlâhva*)).

²⁷ Uzgred budi rečeno kako jedna od ruskih legendi o Novgorodu spominje čarobnjaka *Volhova* (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 94.), koji na jednoj od razina s koje valja promatrati tu priču zapravo simbolizira *Volosa/Velesa*, koji je, kao što je poznato, također dovođen u vezu s magijom (Julije GOLLNER, *Stari Slaveni: povjesničke crtice*, Zagreb, 1898., 71.). Uz činjenicu da u spomenutoj priči (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 94.–95.; R. KATIČIĆ, *Božanski boj*, 243.–246.) imamo *čarobnjaka* koji se zove *Volhov* (i koji dolazi u sukob s *Perunom*, a kao što je rečeno, simbolizira i *Velesa*), svakako je indikativna sličnost (vidi i prethodnu bilješku ovog rada) između njegova imena *Volhov* i naziva *Vlah*, tj. *Volh*, *Voloh*, *Vloh*, itd. (O spomenutoj epizodi s *Volhvom*, koja se odvija na rijeci *Volhov*, kao i uopće o liku (čarobnjaka) *Volha Vseslavjeviča*, vrijedi konzultirati i natuknicu „*Volh Vseslavjevič*“, *Slovenska Mitologija – Enciklopedijski Rečnik*, Beograd, 2001., 95.–96.; a još ponešto o liku pod imenom *Volh/Volha Vseslavjevič* vidi u: Martin GOLEMA, „Medieval Saint Ploughmen and Pagan Slavic Mythology“, *Studia Mythologica Slavica*, 10., 2007., 168., 171., 173., 176.)

²⁸ Za tu vezu koju uzgred spominje i Katičić vidjeti bilješku 18. ovog rada. Moguću etimološku vezu između *Velesa/Volosa* i staroslavenskog pojma *vlъxvъ* ili *vlъxvъ* (starorus. *vlъxvъ*) natuknuo je i Jakobson, u već citiranom djelu „The Slavic God Velesъ and His Indo-European Cognates“, 45–46. (a vidjeti i s tom mogućnošću povezane podatke o korijenu **wel-*, na str. 40. istog djela). Svakako je zanimljivo da je starogermanski bog *Ullru* (staronordijski *Ullr*, tj. *Ull* i *Ullinn*), čije je ime izvedeno iz korijena **wel*, kao i ime staroslavenskog *Velesa*, bio dovođen u vezu s životinjskim svijetom, kao i blisku vezu s ispašom, te, što je ovdje i daleko najvažnije, s magijom (doživljavan je kao mudri čarobnjak, vidjeti: R. JAKOBSON, isto, 44.). Identična veza s magijom i čarobnjaštvom vrijedi i za baltičkog, tj. litvanskog boga *Velinasa*, koji je inače također povezan sa slavenskim *Velesom*, kako u etimološkom smislu (preko zajedničkog korijena), tako i po atributima koji su mu pripisvani: isti je naime povezan s podzemljem, sa stočarstvom, s blagom/bogatstvom, te dakako s magijom, odnosno čarobnjaštvom (Isto, 37., 41., 46.; Gintaras BERESNEVICIUS, „Lithuanian Mythology“, *Lithuanian Philoso-*

Kako pretpostavka o mogućoj povezanosti pojma *Vlah* s *Volhv*, odnosno s *Veles/Volos*,²⁹ ne bi ostala nedorečena, korisno će biti citirati jedno Belajevo opažanje za koje držim da potvrđuje gore izneseno. Naime, Vitomir Belaj navodi kako je dokazano da je praslavenski mit o sukobu Peruna i Zmije (Volosa/Velesa) *čvrsto usidren u indoeuropsku predaju*,³⁰ iznoseći zatim za nas bitno shvaćanje:

Velesu je mjesto uz vodu ili u vodi, a isti je ujedno, kako autor primjećuje, i bog stoke, no veza između tih dviju naoko nepovezanih sfera, vode i stoke, uočljiva je tek ako se ključne riječi podvrgnu lingvističkoj analizi. U hrvatskomu su značenja riječi *vuna* i *voda* danas jasno razdvojena. No, u ruskomu riječ волна znači i „*val*, *talas*“ i „*vuna*“! To odražava praslavensko stanje gdje je **vьlna* značilo „*voda*“. Homonimija *vuna* – *val* (*stoka* – *voda*) vrlo je ozbiljna.³¹ Naime, *ime slavenskoga Velesa/Volosa i litavskoga Velionisa izvedeno je od*

phy: Persons and Ideas, Lithuanian Philosophical Studies, sv. 2, 2000., 32.–34.; Martin LITCHFIELD WEST, *Indo-European Poetry and Myth*, Oxford University Press, 2007., 146.–147.). U kontekstu svega rečenog valja spomenuti i kako se u ruskomu epu *Slovo o polku Igoreve* lik Bojana čarobnjaka naziva *Velesovim unukom*: R. JAKOBSON, „The Slavic God Veles and His Indo-European Cognates“, 36.; „Slovo o polku Igoreve“ (http://imwerden.de/pdf/slovo_o_polku_igoreve_1800.pdf, bez datuma zadnje promjene). O *Volosovoj/Velesovoj* uloji u pojedinim duhovnim praksama Slavena, a *propos* prikaza spomenutog Bojana kao čarobnjaka, vidjeti i: Sreten Petrović, *Srpska Mitologija – Mitološke Mape*, 62.; „Volh Vseslavjevič“, *Slovenska Mitologija – Enciklopedijski Rečnik*, 68–69. A još vrijedi dodati i da se tragove Velesu pripisivanih čarobnjačkih utjecaja može pronaći i u nekim ruskim bajkama (R. KATIČIĆ, „Ljuta Zvijer“, 121.).

²⁹ Ovdje bih naveo još jedan podatak koji bi mogao upućivati na povezanost između *Volhova* i *Volos/Veles*. Naime, u kontekstu već spominjane suprotstavljenosti principa koje kod starih Slavena predstavljahu *Volos/Veles* s jedne, i *Perun* s druge strane, zanimljivo je primjetiti kako u Rusiji, u Novgorodu teče rijeka imenom *Волхов* (starorus. *Волоховъ*): a *iznad* nje se nalazila *uzvisina* zvana *Перынь* (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 108.), što je sasvim u skladu sa spomenutom „oprekom“ *Perun/gora/suho* – *Veles/rijeka/mokro*. (Uzgređ, nije na odmet usporediti ime spomenute rijeke: starorus. *Волоховъ*, s nekima od slavenskih naziva za „*Vlahe*“, kao što su: *Voloh*, tj. rus. *Волохъ*, pa polj. *Wolochi*, itd.)

³⁰ V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 99. Tako se npr. u indijskim Vedama spominje i *Junak* (Indra) koji je *ubio zmiju* i *time* *ispustio, oslobodio sedam rijeka, uklonio je Valu* i *time izгнао (potjerao) goveda*... (Isto, 100.). Dakle, kako Belaj primjećuje: „*Ubili zmiju*“ *jednako je kao „ukoniti Valu“*, „*ispustiti rijeke*“ *odgovara „istjerivanje goveda*“. *Vala je zmija koja je posjedovala rijeke/goveda, a junak koji se zove Indra oslobodio ih je* (Isto). Autor ovdje dobro uočava kako se ta vedska priča posve podudara sa slavenskim folklornim tekstovima u kojima se priča o borbi *Peruna* i *Volosa/Velesa*, a u kojoj *Perun* (Gromovnik) otima stoku. Dakle, za nas je važno to što su *Nebeski vladar* i *Svjetska zmija* poistovjetiti s *Perunom* i *Volosom/Velesom* (Isto). A također treba dodati i kako *predmet sukoba nije samo stoka*, jer *Zmija krade i vodu, sunce*, pa čak i *krade Vladaru neba ženu i sina* (ovdje se valja sjetiti kako je *Veles* ljubavnik *Perunove* žene *Mokoše* – op. M. P.). *Ovaj mit*, kaže Belaj, *tek usput pripovijeda o stoci, to je mit o tome kako su ustrojena načela postojanja cijeloga kozmosa*. Autor dalje kazuje i kako je *osnovna motivacija vedskih tekstova da je Zmija sakrila vode/krave pa svijetu prijeti suša/glad (nesreća, kraj, kaos)*. Dakle, svijetu je prijetila suša, pa je *Gromovnik* intervenirao i doveo stvari u red. No, kako Belaj primjećuje, *u slavenskoj pradomovini rijeke ne presušuju... pa se motiv zatvaranja rijeka gotovo posve izgubio*, te dodaje kako ćemo taj motiv naći *tek teško prepoznatljiva u legendi o nastanku Novgoroda gdje je „ljuta zvijer krokodil“ prepriječila promet rijekom, zatvorila rijeku trgovcima* (Isto, 105.). U pitanju je priča koju sam uzgređ spomenuo u bilješci 27. ovog rada, u kojoj se govori o zlom čarobnjaku *Volhovu* koji je (u liku *Ljute zvijeri krokodila*) zatvorio vodeni put rijeci *Volhov*, i zatim tražio da ga ljudi štiju i da mu se klanjaju, što je kasnije dovelo do toga da je bio razbijen i utopljen u istoj rijeci od „*Bjesova*“, tj. od *Peruna* (Isto, 94.). Vrijedi dodati i kako je jedan od zaključaka o kozmičkom sukobu i taj da *mit o dvoju između Gromovnika i Zmije objašnjava izmjenu sušnoga i kišnoga razdoblja*, te da, budući da se svake godine ta priča ponavlja, *rezultat mitskoga sukoba između načela reda i načela nereda ima za posljedak kružno izmjenjivanje godišnjih doba* (Isto, 143.). (Vidi još i: Zmago ŠMITEK, „Paralele med indijsko in slovensko mitologijo: sledovi skupne indoevropske dediščine“, *Studia Mythologica Slavica*, 11., 2008., 134.–135., 144.)

³¹ Povezanost *vune* i *vode*, tj. *vune* i *vala*, autor dalje argumentira i primjerima iz sačuvanih hetitskih izvora, ukazujući na očigledne veze između određenih hetitskih predstava i praslavenskoga mita, konačno zaključujući kako je *ovdje riječ o općeindoeuropskoj predaji, čvrsto usidrenoju u terminologiju različitih indoeuropskih jezičnih grana* (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 108.). Izvjesne hetitske religijske predstave kao podudarne sa slavenskima

indoeuropskoga *wel- „pašnjak, livada, zemlja mrtvih“.³² Iz korijena *wel- izvedene su i riječi koje označuju krzno, vunu, vlasi.³³ Dovoljno će biti navesti njemačke riječi Vließ, Wolle, Welle i hrvatske vuna, vlas, vlati, val. **No, ovamo spada i ime zvijezda Vlašića, „Plejade“,³⁴ pa i naroda Vlah. Ovako rekonstruirana uska veza između pojmova „krzno“, „krava“, „val, voda“ s bogom stoke i mrtvih razotkriva cijeli niz mitskih predodžbi o ustrojstvu svijeta koji je bio svojstven poganskim indoeuropskim narodima.³⁵**

Ne ulazeći u sve što Belaj ovdje spominje, potrebno je naglasiti kako iz njegova izlaganja jasno proizlazi da su korijen *wel-, tj. riječ *wel-na* (koja označava pašnjake), te ime slavenskog stočnog boga *Velesa* međusobno etimološki povezane.³⁶ Odnosno, ono što je ovdje i najvažnije: izvjesno je da su slavenski pojmovi *Vlah* i *Volos/Veles*, ali shodno tome i *Volhv*, međusobno povezani preko **zajedničkoga indoeuropskog korijena.**

Naravno, pretpostavci da je slavensko *Vlah* zaista nastalo samostalnim razvojem od praindоеuropskog *wel- (što je i više nego izgledno), radije nego da je nastalo preko kakvih germanskih (ili drugih) utjecaja, svakako ne bi škodilo osnaživanje nekim daljnjim detaljnijim istraživanjima ovoga problema, koja bi mogla baciti novo svjetlo na čitavu razmatranu temu, a time nam pomoći i pri rješavanju mogućih dvojbi i nejasnoća.³⁷

spominje i Katičić u knjizi *Božanski boj*, 155. A o vezama *Velesa* i vode/močvare, vidjeti i: R. KATIČIĆ, „Ljuta Zvijer“, 105.

³² Na tom tragu je i tumačenje ruskog autora Galkovskog: Н.М. Гальковский, *БОРЬБА ХРИСТИАНСТВА С ОСТАТКАМИ ЯЗЫЧЕСТВА В ДРЕВНЕЙ РУСИ*, Harkov, 1916.; čije je djelo dostupno i na internetu – vidi poglavlje: „Волос“ (<http://www.vernost.ru/poganye/glava1.htm#9>, bez datuma zadnje promjene).

³³ *Volos/Veles* dakle dolazi od indoeuropskog korijena *wel-, koji je povezan s pojmom „vuna“. Ali također, taj se korijen povezuje i sa „vlas“, kosa, te dlaka, ali i krzno – što znači, i s nečim dlakavim ili vunenim (ukr. волохатий). Shodno tome, moglo bi ga se dovesti u vezu i s nekim tko je odjeven u vunu/krzno, kao što je npr. stočar/Vlah (indikativna je i sličnost ukrajinskog naziva za dlakavost/kosmatost: *волохатуї*, te nekih slavenskih naziva za Vlahе: *Volokhi*, *Voloh* (*Волохъ*), *Wolochi*, itd.). Uzgred, vrijedi dodati kako se čini vrlo izglednim da u spomenutom indoeuropskome korijenu *wel- (tj. *uel-, proširen na *k*) valja tražiti i podrijetlo imena keltskih *Volcae* (vidi usp. i: P. SKOK, „Vlas“, ER, 609.; kao i bilješku 1. ovog rada).

³⁴ Uz naziv Vlašići, poznata su i druga slavenska imena, poput: Vlaseželišti, Vlasoželišti, Vlasožilišti, Volosožari, te Volosini – što bi dolazilo od imena boga *Volosa*. Vlašići bi po tom shvaćanju bili djeca ovoga boga („Plejade u nasim predanjima“ (<http://static.astronomija.co.rs/dubokisvemir/m/objekti/m45/kodnas.htm>, datum zadnje promjene, svibanj 2000.); N. NODILO, *Stara vjera Srba i Hrvata*, 264.; Roman ZAROFF, „Organized Pagan Cult in Kievan Rus“⁶², 62.; a detaljnije o tome i u: Nenad Đ. JANKOVIĆ, *Astronomija u predanjima, običajima i umotvorinama Srba*, Srpska Akademija Nauka – Odeljenje Društvenih Nauka, Beograd, 1951.). Kad je riječ o njihovom nazivu, valja imati na umu i druge verzije *Volosova* imena, poput *Vlasij*, tj. *Vlas*, iz kojih se najvjerojatnije razvilo ime Vlašići (S. PETROVIĆ, *Srpska Mitologija – Mitološke Mape*, 59., 62.).

³⁵ V. BELAJ, isto, 105. (Za još neka razmatranja o indoeuropskom *wel- vidjeti: R. JAKOBSON, „The Slavic God *Veles* and His Indo-European Cognates“, 39.–40.)

³⁶ Isto, 110.

³⁷ Tu vrijedi dodati i jedno zanimljivo Katičićevo opažanje: *No ta veza boga Velesa sa stogom* (sjena (sjetiti se običaja „vezivanja Velesove brade“) – op. M. P.) *seže čak u indoeuropsku davninu. O tome svjedoči staronordijski (staroislandski) izraz stakks völlr, doslovno 'livada stoga', što znači 'livada s koje se nakosi jedan stog sjena'. A staronordijsko völlr nije drugo nego indoeuropska riječ woltus 'livada', od istoga korijena, u dva prijevorna stupnja wel- i wol-, od kojega je i ime slavenskoga boga Velesъ. On se tako zove jer se zamišljalo da kao pastir pase duše umrlih na livadi pokojnika. A spomenuti korijen ima oba značenja i 'sočna livada' i 'pokojnik' ... Samo ime toga slavenskoga boga izvodi se, do sada najuvjerljivije, iz dva prijevorna stupnja Velesъ i Velsъ s prijevornom puninom odnosno prazninom u drugom slogu. Od toga drugoga po istočnoslavenskim glasovnim zakonima postaje Волосъ, pa se sada upravo to smatra najvjerojatnijim objašnjenjem toga glasovnog lika. Toponim Wels javlja se u njemačkom, gdje se smatra tragom slavenskog supstrata ili, tako u imenu grada u Gornjoj Austriji, gdje se održava stočni sajam (podebljao M. P.) poznat na daleko (R. KATIČIĆ, *Božanski boj*, 171.). Za ovu je*

Za daljnje razmatranje vrijedi spomenuti kako se čini izglednim da su stari Slaveni strancima ponekad pripisivali natprirodne moći: stari narodi, a posebno one zajednice koje su bile, ili jesu na relativno niskom stupnju materijalno-civilizacijskoga razvoja tako su nerijetko tretirale nepoznate ljude/grupe s kojima bi po prvi puta stupale u kontakt; stoga je u tom smislu stranac, izgleda, kod starih Slavena mogao ponekad, na nekoj razini biti tretiran, tj. doživljavao i kao „čarobnjak“. Takva su se shvaćanja, moguće, očuvala i u narodnim pričama, odnosno bajkama, gdje ponekad susrećemo nekog *stranca*, nerijetko starca, koji ima *volšebne* (dakle magične, čarobnjačke) moći.

S obzirom na to da je, kao što je ranije spomenuto, izraz *вльхвѣ* značio (i) ‘čarobnjak’, ‘mag’, ‘vrač’, ‘mudrac’, treba istaknuti mogućnost da je izvorno pojam *вльхвѣ* (budući da je čarobnjak u vezi sa „onostranim“) u starih Slavena mogao biti oznaka (i) za *stranca*, tj. ono što je strano (stranost uopće).³⁸ Stoga bi moglo biti da, ako postoji veza imena *Vlah* s leksemom *volhv*, samim time postoji i veza pojmova *Vlah* i *stranac* (i *čarobnjak*).³⁹

Dakako, je li to *Vlah* kod južnih Slavena izvorno moglo značiti (i) *stranca*, tj. je li pojam *Vlasi* u doba pojave Slavena na Balkanu bio izraz (i) za *stranci*, ili (i) za nešto drugo i konkretnije u značenju, to je još uvijek nedovoljno razjašnjeno, posebno zbog toga što se

temu svakako zanimljivo vezivanje Velesa s ispašom, livadama, te zamišljanje istoga kao pastira; teško je naime odmah se ne prisjetiti *Vlaha* kao stočara.

³⁸ Na takav zaključak mogao bi upućivati i navedenom pojmu srodan staroslav. termin *vlēsnoti* (R. JAKOBSON, „The Slavic God Velesъ and His Indo-European Cognates“, 45.), sa značenjem: blebetati, tj. neshvatljivo, odnosno nerazumljivo govoriti – što može upućivati i na stranost, odnosno stranca, tj. na nekoga tko nerazumljivo priča. (A ovdje se, *a propos* moguće veze pojmova *Volhv* i *Vlah*, valja prisjetiti da je za stare Germane *walh*, među inim označavao i *stranca* (Vidjeti bilješku 6. ovog rada). Ako je *walh* u Germana značilo *stranac*, a *volhv*, pa onda moguće i *Vlah*, u Slavena također (među inim) značilo, tj. moglo značiti (i) *stranac*, onda naglasak ne bi trebao biti samo na pitanju je li neka od spomenutih zajednica (Slavena i Germana) jedna drugoj (u ovoj ili onoj fazi povijesti) posredovala taj pojam (*Vlah/Walh*), već ujedno i, je li moguće da je osnova tog pojma i jednima i drugima zajednička? Čini se da je odgovor na to pitanje potvrđan.)

³⁹ Moguće je dakle, da se tim terminom počeo označavati i čarobnjak zbog vjerovanja da stranci imaju natprirodne moći; no isto je tako tome moglo biti naprosto zbog veze Velesa s onostranim svijetom i magijom, te se stoga smatralo da je vrač ili mag pod Velesovom zaštitom, odnosno, da je netko tko je pod Velesovom zaštitom povezan s magijom i čarobnjaštvom. Primjera radi, poznato je da se pastire (sjetiti se *Vlaha* kao pastira/stočara, a ujedno i veze stočara i stoke s Velesom) doživljavalo kao ljude povezane s magijom i čarolijama: *Sodeč po mnogih verovanjih, predstavah in povedkah so pastiri nekoč veljali za „posebne“ ljudi. Pri mnogih ljudstvih so veljali za neke vrste čarovnike, ljudi z nadnaravnimi močmi, ki so sposobni občevati z onim svetom, bitiji z drugega sveta ipd.* Rasprostranjena vjerovanja kažu *da so pastirjem pripisovali posebne, „magične, čarovne sposobnosti“* (podebljao M. P.), *tj. sposobnosti, ki so posledica povezanosti z onim svetom* (Mirjam MENCEJ, „Pastirji – čarovniki“, *Studia Mythologica Slavica*, 3., 2000., 115.). ... *Na podlagi mnogih povedk in zapisov o verovanjih lahko torej domnevamo, da pastirjevo znanje paše, ki se seveda v bistveni meri nanaša na obrambo živine pred nevarnostmi, tj. volkovi in drugimi zverimi – po prepričanju ljudi – prihaja pravzaprav od bajnih bitij, se pravi z območja onstranstva oz. predđverja tega sveta (ti. tujega sveta), s katerim pastir občuje. Vsi ti gozdni duhovi so povezani z onim svetom, ruski gozdni duh pa naj bi bil po hipotezi Uspenskega celo ena od manifestacij slovanskega boga onega sveta Velesa/Volosa* (podebljao M. P.) ... (Isto, 120.). (Osim gore navedenog članka, o ovoj temi, a napose o fenomenu „vučjeg pastira“, kao i vezama istog s Velesom/Volosom vidi u: Mirjam MENCEJ, „The Role of Legend in Constructing Annual Cycle“ (<http://www.folklore.ee/folklore/vol32/mirjam.pdf>, bez datuma zadnje promjene); M. MENCEJ, „Volčji pastir v kontekstu dosedanjih raziskav na področju slovanske mitologije“, *Studia Mythologica Slavica*, 4., 2001., 159.-188.; M. MENCEJ, *Gospodar volkov v slovanski mitologiji*, Župančičeva knjižnica, Ljubljana: Filozofska fakulteta v Ljubljani, 2001.; Martin GOLEMA, „Svätý Blažej ako „vlčí pastier“ v textovej tradícii z českého, slovenského a maďarského prostredia“, *Studia Mythologica Slavica*, 11., 2008., 147.-172.)

ova, rekao bih vrlo izgledna etimološka veza, uglavnom zanemarivala u povjesničarskim osvrtima na ovu problematiku.⁴⁰

Zaključak

Uzevši sve u obzir, čini se opravdanim za pretpostaviti da je termin *Vlah* (ili neki tome vrlo sličan oblik) kod Slavena ili 'autohton', ili da je bar mnogo dulje u uporabi nego što bi bio da je do njih došao (samo) preko Germana. Naime, biti će da je pojam *Volos/Veles* praslavenski,⁴¹ pa tu nije potrebno tražiti nekakvu „germansku vezu“. A od *Volosa/Velesa*, te s njime povezanog pojma *Volhv/Volhov* (ili nekog njemu vrlo sličnog oblika), u značenju *čarobnjak*, te *stranac*, pa do pojma *Vlah*, ima tek nekoliko 'koraka': stoga je pitanje u kojoj je mjeri održivo shvaćanje da je potonji pojam (dakle *Vlah*) morao Slavenima biti posredovan putem neke druge jezične skupine.

U svakom slučaju, čini se izvjesnim da nazivi *Vlah* i *Volos/Veles* imaju zajednički korijen, odnosno da su u međusobnoj vezi,⁴² te da pritom za pojavu naziva *Vlah* kod Sla-

⁴⁰ Ovdje uzgred vrijedi navesti tek nekoliko primjera gdje jedna grupa ljudi „Vlasima“ naziva sebi stranu/ drugaćiju grupu ljudi, a gde su opozicije razlika po vjeri, zatim gradsko-seosko stanovništvo, i sl. – što bi možda moglo biti indicija da je „Vlah“ mogao označavati (i) uopće ono što je *strano* (drugacije). Tako se primjera radi, pojam „Vlah“ prenosio i na Srbe, kao i pravoslavne uopće – recimo u Dubrovniku je mogao označavati „ljude zakona grčkoga“, a i u Bosni i Hercegovini pravoslavci se znalo nazivati „Vlasima“ (P. SKOK, „Vlah“, *EJ*, 514.), dok se kod Muslimana na Kosovu kršćane također zvalo „Vlasima“ (Isti, „Vlah“. *ER*, 606.). S druge strane, otočanima („Bodulima“) termin „Vlah“ je bio oznaka za ljude s kopna, npr. iz predjela oko Biokova, dok je pak u Dubrovniku pojam „Vlahinja“ značio „seljanku“ kao takvu (Isti, „Vlah“, *EJ*, 514.). Čak je zabilježeno kako se kod starosjedilačkog stanovništva, npr. u Istri, na Šolti, Hvaru, i Braču, pojam „Vlah“ koristio naprosto za označavanje doseljenika (i to katolika), odnosno novoga stanovništva (Isto). Kako kaže Skok za navedene primjere: *Vlah je opozicija, ili vjerska, ili nacionalna, ili teritorijalna* (Isto.). Ovo o „stranosti“ u nazivima za razne grupe (u slučajevima selo-grad, druga vjera, itd.) moglo bi možda svjedočiti o semantičkoj komponenti „stran“, jer bi pokazivalo da se oznaka „Vlah“ nije nužno vezivala za jednu grupu, nego za skoro svaku grupu (ili makar za brojne grupe) koja se razlikovala od one grupe koja ju je tim nazivom označavala. Moguće da je semantički razvoj bio sljedeći: opće značenje „stran“ – recimo naziv za onostranog boga (*Veles*), opozitnog Perunu; zatim naziv za svećenike, mage – jer je *Veles*, nasuprot Perunu, spadao u grupu bogova čije je djelovanje više magijsko nego ratničko; dakako, vrijedio bi i za grupe koje su pod zaštitom boga *Velesa* – recimo stočare; zatim, mogao se odnositi i na opoziciju kršćani-nekristijanizirani (ili djelomično kristijanizirani), na što je moglo utjecati i zanimanje (npr. stočarsko, koje je zbog tzv. polu-nomadskog načina života podrazumijevalo veću religijsku ‚fleksibilnost‘, odnosno duže čuvanje predkršćanskih običaja), pa je onda postalo i oznaka za religijske razlike, po principu katolici/pravoslavci, što su mogli prihvatiti/preuzeti i Turci, pa su njime nazivali kršćane; a mogao je biti i korišten za opoziciju selo-grad. Dakle, pretpostavka je da bi riječ bila o postupnom semantičkom razvitku, koji je bio omogućen značenjem: „ono što je strano“.

⁴¹ V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 86.

⁴² Isto, 105. Inače, Dragica Premović-Aleksić u svom radu „Srednjovekovne humke na Sjeničko-peštorskoj visoravni“, *Mileševski zapisi*, 5, 2002., 39–46., na jednom mjestu, raspravljajući o obrednim humkama i žrtvenim obredima u Slavenu, kaže i sljedeće: *Kom bogu su mogle da budu prinošene žrtve na našim lokalitetima? Moguće da je u pitanju Veles, odnosno Volos, slovenski bog podzemnog sveta, bog mrtvih. Prema tumačenju nekih istraživača, ruskom imenu Volos odgovarala bi crkvena reč Vlas, Vlaš ili Vlašić, Vlasovi sinovi. Staroruski Volosü, a južnoslovenski ekvivalent je Vlasü.... Veles – Volos ili Vlas je i "bog stoke". Ova njegova funkcija bi mogla da navode na pretpostavku da su Vlasii, stočarski narod Sjeničko-peštorske visoravni, bili poštovaoci boga Volosa – Vlasa, zaštitnika njihove egzistencijalne delatnosti – stočarstva, a ne romanizovano predslovensko stanovništvo kako tvrde mnogi istraživači. Moguće da se Nemanja borio protivu njih, odnosno protiv paganstva ili mrške jeresi što potkrepljuje i pisanje Stefana Prvovenčanog. U žitiju Svetog Simeona on kaže: "Jer je sveubilački đavo nasejao štetnu plevu i ukorenivši je u srca njihova, odvratio ih je od Tvorca njihovog, da služe gluhim kumirima...". Nešto dalje Prvovenčani navodi reči kćeri nekog velmože koja je bila isprošena za krivovernika, od kog je pobegla ne mogavši da trpi "smrad gluhih kumira i mrške jeresi". ... Volosu su na žrtvu prinošene krupne životinje: bikovi i volovi. Bik je njegov simbol, a u jednoj od istraženih humki nađena je i mala keramička figura bika*

vena nije bilo nužno posredovanje neke druge jezične grupe. Iz toga bi dakako slijedilo i da sam termin *Vlah* ima (pra)slavensko, odnosno indoeuropsko podrijetlo, te da njegova značenja nije potrebno tražiti u germanskim jezicima, niti ga zamišljati kao posuđenicu iz istih.

U ovome je radu glavni cilj bio ukazati na postojanje nešto drugačijih mogućnosti (a posebno onih, nazovimo ih „praslavenskih“, tj. „praslavensko-indoeuropskih“) tumačenja nastanka termina *Vlah* kod Slavena, odnosno na postojanje nešto drugačijih odgovora na pitanja o podrijetlu naziva *Vlah* od onih koji su se najčešće u historiografiji nudili.

koja je mogla da bude i zamena za žrtvenu životinju (podebljao M. P.). Čitav rad dostupan je i na internetu: Dragica Premović- Aleksić, „Srednjovekovne humke na Sjeničko-peštorskoj visoravni“ (<http://www.rastko.rs/arheologija/srednjivek/dpremovic-humke.html>, bez datuma zadnje promjene). Još o prinosu žrtava, pa i životnja (stoke) bogu Velesu/Volosu vidjeti u: R. КАТИЋИЋ, „Ljuta Zvijer“, 82.; kao i mnogo detaljniji prikaz o običajima vezanima za Velesa u Rusiji: П. Н. ТРАВКИН, *ЯЗЫЧЕСТВО ДРЕВНЕРУССКОЙ ПРОВИНЦИИ. МАЛЫЙ ГОРОД*, Иваново, 2007., čije je II. poglavlje dostupno i na internetu: „КУЛЬТ ВЕЛЕСА“ (<http://www.travkin-museum.ru/yazich2.html>, bez datuma zadnje promjene). Ovdje bih se htio osvrnuti na još jednu zanimljivost koja bi eventualno mogla poslužiti kao putokaz za istraživanje pojma *Vlah*, kao i njegove moguće veze s pojmom Volos/Veles. Belaj naime kaže: *Sv. Ilija je, dakako, kršćanski nadomjestak za Peruna, kao što je i Vrag zamijenio Velesa. Gromovnik gada suparnika* (podebljao M. P.) ... (V. BELAJ, *Hod kroz godinu*, 95.; a opširnije o starim slavenskim bogovima i njihovim kršćanskim supstitutima vidjeti i: V. BELAJ, „Poganski bogovi i njihovi kršćanski supstituti“, *Studia ethnologica Croatica*, 21., 2009., 169.–197.). Belajevo tumačenje uz sljedeći Nodilov osvrt o predkršćanskim ostacima u narodnim pjesmama Južnih Slavena mogao bi ukazivati na raniju mitološku vezu *Velesa s Vlasima*, koji bi, moguće, najprije bili shvaćeni kao „stranci“/„čarobnjaci“, te tako i kao oni koji su pod Velesovom zaštitom, da bi kasnijom kristijanizacijom možda dobili (i) „demonške“ (nevjernačke) crte: *Na Gromovnika Iliju Gromovnik Perun naprti sve teško breme svoga poganstva. Svetac Gromovnik, kako ga shvaćaju pučke pjesme, gotovo u ničem se ne luči od boga Gromovnika. Nigdje u pjesmama, kao što u bibliji, ne silazi oganj na riječ Ilijnu, već svuda sam Ilija udara gromom: „Vala Bogu! vala jedinome! – gde mi Vlasi žanju u nedelju! – Nad njima se tri oblaka vijuju: jedan oblak Gromovit Ilija, – drugi oblak Ognjena Marija, treći oblak sveti Pantelija. – Progovara sveti Pantelija: – Udri gromom, Gromovit Ilija. – udri ognjem, Ognjena Marija, a ja vetrom sveti Pantelija. – Al' govori Ognjena Marija: Nemoj gromom, gromovit Ilija nemoj vetrom, sveti Pantelija, ni ja ognjem Ognjena Marija, – jer Vlasima Turci ne vjeruju, a pšenica težaka ne čeka.“ – „Udri gromom, Gromovit Ilija, seci mačem, sveti Pantelija, – pali ognjem, Ognjena Marija! – „Iz oblaka svetac progovara: – Ognjem pali, Ognjena Marija, str'jelom str'jelaj, sveti Pantelija, – gromom udri, svetitelj Ilija.“ – „Ne svetkuju Petku ni Negjelju, – ni Iliju, koji gromom bije, – ni Mariju, koja munjom pali.“ – Ilija, ih gromovima gagja, – a Marija munjom i strijelom.“. Grom je uvijek Ilijna svojina. Gdje sveci blago dijele, uze „svet Ilija groma nebeskoga, – a Marija munju i strijelu“ (podebljao M. P.) ... (N. NODILO, *Stara vjera Srba i Hrvata*, 386.). Vlasi, njihova žetva pšenice, i 'kazna', tj. gromovi koji su se na njih obrušili zbog nepoštovanja nedjelje kao kršćanskog 'svetog' dana, možda se u ovoj pjesmi spominju kao ljudi „druge vjere“, ili su samo oznaka za raju (težake, porobljene od Turaka, što bi se dalo zaključiti iz stihova *jer Vlasima Turci ne vjeruju, a pšenica težaka ne čeka*, a što je i bila jedna od uporaba leksema *Vlah* kroz povijest). Međutim, ukoliko uzmemo u obzir ranije u ovom radu spominjanu vezu Volosa/Velesa i žita („Velesova brada“), zatim borbu Peruna i Velesa, tj. Gromovnika i Vraga, te vrlo moguću međusobnu etimološku vezu pojmova *Veles/Volos – Voloh – Vlah*, možda bi se iz ove pjesme mogli iščitati i neki staroslavenski, tj. predkršćanski ostaci vezani ne samo za „Gromovnika“, već i za njegov boj sa „Zmijom“, Velesom, tj. Nečistim (u kršćanskoj verziji). Dakle, možda nije posve za isključiti niti mogućnost da se u ovoj pjesmi, koja čini se nosi mitološke, starije motive, *Vlasi* spominju baš zbog njihove veze s *Volosom*, a onda, posredno, i borbom Volosa i Peruna (Vraga i Gromovnika). Dakako, ako bi i bilo tako, to ne bi nužno značilo da su sami pjevači sačuvali svijest o tome, već je, ukoliko bi ova pretpostavka bila točna, daleko vjerojatnije da se prvobitno mitološko značenje izgubilo, ili pak izmijenilo kroz povijest, ali da je pjesma sačuvala ovaj predkršćanski motiv, čuvajući formu. Dakako, bilo bi nezahvalno tek na temelju ove narodne pjesme pokušati tvrditi da postoji sačuvana (iako neosviještena) mitološka veza *Vlaha* i *Velesa* kod suvremenih Slavena, stoga ovo moje maloprije spominjano zasad ostaje samo kao pretpostavka.*

Je li pritom pojam *Vlah* kod ranosrednjovjekovnih Slavena, posebno južnih Slavena, zaista značio stranca, ili pak stočara, ili nešto treće, to je vjerujem još otvoreno za diskusiju.

No ono što se čini daleko vjerojatnijim od toga da ćemo u neko skorije vrijeme odgonetnuti što su sve za naše drevne pretke *Vlasi* bili, jest to da je pojam *Vlah*, temeljem svega što je u ovome radu spomenuto, zaista staroslavenski pojam, a ne posuđenica iz drugih jezika.

Some ideas on the possible origin of the term *Vlach*

Marko Pijović

In this article the author deals with the issue of the etymology of the name „Vlach“ from a perspective which differs from the one that has been prevailing in historiography. Even though the origin of the mentioned term has usually been linked with the foreign (Germanic) influences on the Slavs, the author, mostly relying on the observations of linguists, and Slavic (as well as Indo-European) lexical and mythological data, suggests a different explanation of its etymology. This, so to say „Pre-Slavic“, i. e. „Pre-Indo-European“ interpretation rejects the existing interpretations of the origin of the mentioned word, which are considered generally accepted by Croatian historiography, and attempts to find possible answers to this issue in the cultural and linguistic heritage of the ancient Slavs. The author's main focus is on exploring a possible connection between the Slavic words *Volhov* (magus, sorcerer), *Vlah*, and *Volos/Veles* (god of cattle, wealth, and the underworld), and it is through this connection that the etymology of the term „Vlach“ is interpreted.